

Daniela MARJANIQ, Zagreb

REGESTA MBI LIDHJEN E PRIZRENIT

Regesta mbi Lidhjen e Prizrenit në fondin e Arkivit Shtetëror të Kroacisë (ASHK). Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881.

(Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial).

Kopjet e raporteve të Konsullit të Përgjithshëm Austro-Hungarez F. Lippich në Shkodër për ministrin hungarez të Punëve të Jashtme kontin Andrassy mbi ngjarjet politike dhe ushtarake të vitit 1878 në rajonin e Shqipërisë, Malit të Zi dhe Serbisë, dërguar Komandantit të Përgjithshëm të Kroacisë e të Sllavonisë në Zagreb, baronit F. Philipovich.

1878, mars 11, Shkodër

Mustafa Pasha është larguar nga pozita e guvernatorit të përgjithshëm (civil dhe ushtarak) në Shkodër dhe në vend të tij është emëruar Husein Pasha, gjeneral i divizionit dhe komandant i trupave ushtarake në Shkodër. Konsulli i përgjithshëm austro-hungarez nuk i jep rëndësi të veçantë ndërrimit të guvernatorit të provincës, pos që Husein Pasha cilësohet më i ri dhe politikisht më energjik.

Departamenti i Përzier Ushtarak Turko-Malazias, që është formuar pas armëpushimit të nënshkruar në janar për përcaktimin e kufirit të përkohshëm midis Malit të Zi dhe Shqipërisë, është shpërndarë pas lajmit mbi paqen e nënshkruar në Shën Stefan.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, n. 377.

1878, prill 15, Shkodër

Qytetarët e Shkodrës, myslimanë e katolikë, bashkë me përfaqësuesit e fiseve katolike të Malësisë dhe të qyteteve të tjera, kanë shpallur vendimin për bashkimin me Lidhjen Shqiptare Kombëtare, që është formuar në Prizren. Vendeve pjesëmarrëse të Kongresit të Berlinit do t'u dërgohet telegrami i përbashkët e më vonë edhe adresa. Shkas i drejtpërdrejtë i këtij vendimi mbase është zgjerimi i territorit shtetëror të Malit të Zi në Shqipërinë e Veriut. Teksti i deklaratës, sipas mendimit të muslimanëve, duhej të kishte karakter demonstrativ të deklaratës mbi lojalitetin ndaj Portës dhe të tregonte se popullsia shqiptare është kundër cenimit të integritetit të pushtetit të Portës në territorin e Shqipërisë në favor të ndonjë fuqie tjetër, por përfaqësuesit katolikë kanë arritur që, me kërkesën e tyre, deklarata e përmendur e përbashkët, megjithatë, në plan të parë ta vëjë interesin e kombit e të vendit si manifestim i dëshirës së përgjithshme që të pengohet çdo humbje territoriale në favor të Malit të Zi, i cili e ka okupuar territorin ndërmjet lumit Buna dhe bregdetit dalmatin, detit Adriatik dhe liqenit të Shkodrës. Disa vota të ndara kanë kërkuar edhe fitimin e autonomisë dhe bashkimin me Austro-Hungarinë. Konsulli i përgjithshëm austro-hungarez është lutur të bëjë vërejtjet e veta, por ka bërë vetëm ndryshimet e domosdoshme stilistike.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 1102. Bashkangjitur: kopjet e adresës dhe të telegramit në frëngjishte.

1878, qershor 22, Shkodër

Përfaqësuesit e pushtetit turk po përpiqen që edhe në Shkodër, ashtu si edhe në Prizren, lëvizjen e shqiptarëve ta orientojnë në drejtim tjetër dhe ta dobësojnë orientimin e tyre kombëtar e t'i japin karakter

të aleancës me qëllim të ruajtjes së autoritetit të pushtetit të Portës së Lartë. Duket se Porta, me përfshirjen e elementeve joshqiptare dhe jomuslimane në punën e Lidhjes Shqiptare, po përpiqet ta hedhë interesin kombëtar të popullsisë shqiptare në plan të dytë, duke e vënë interesin fetar në plan të parë. Meqenësë konfliktet fetare mund t'i shkojnë për shtat vetëm Portës dhe askujt tjetër, Këshilli i Prizrenit do të duhej të angazhohej edhe më tutje për barazi të plotë të katolikëve dhe kështu t'i bënte ballë orientimit të forcave në çështjen fetare në vend të çështjes kombëtare. Në këtë mënyrë lëvizja shqiptare do të merrte karakter kombëtar.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 1136.

1878, qershor 30, Shkodër

Delegatët e Lidhjes Shqiptare Kombëtare nga Shkodra kanë shkuar në Prizren në Kuvendin e Këshillit Qendror. Delegatët marrin rrogë, por Konsulli i Përgjithshëm nuk ka njohuri nga cilat fonde. Për ndryshim nga delegatët muslimanë, delegatët katolikë nuk kanë asnjë njeri në ndonjë pozitë më të rëndësishme. Fjala është kryesisht për bajraktarët dhe hoxhabashët e disa fiseve katolike shqiptare malësore. Instruksionet e tyre janë se duhet t'i kundërshtojnë të gjitha propozimet që do të mund t'i cenonin interesat e katolikëve ose do të mund ta prejudikonin ardhmërinë e vendit.

Peshkopi greko-ortodoks nga Elbasani ka kërkuar gojarisht me anë të Konsullatës në Durrës mbrojtje nga ana e qeverisë austro-hungareze. Shkas është vrasja e paradotishme e priftit greko-ortodoks në Tiranë. Vrasësi është i konfesionit musliman dhe e ka pranuar se e ka pasur në plan që ta vrasë peshkopin. Edhe priftërinjtë katolikë kanë kërkuar mbrojtjen e Konsullatës.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 1240.

1878, korrik, Shkodër

Antivari, sipas vendimit të Kongresit të Berlinit, i ka takuar Malit të Zi. Kjo ka shkaktuar shqetësimin e popullsisë, veçmas të asaj të konfesionit musliman. Shqipëria, me këtë, ka përjetuar humbje territoriale posaçërisht të ndjeshme. Qarku në fjalë, në të cilin mbizotëron popullsia sllave, edhe në pikëpamje fetare edhe në pikëpamje politike gjithmonë i ka takuar Shqipërisë. Janë dëgjuar kërkesa që Antivari të çlirohet me armë dhe se Lidhja Kombëtare Shqiptare e Prizrenit do të duhej ta përkrahte me armë dhe mjete financiare në konfliktin me Malin e Zi. Konsulli i përgjithshëm austro-hungarez dyshon se mund të jetë e madhe gatishmëria e Lidhjes për çlirimin e Antivarit.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 1261.

1878, korrik 13, Shkodër

Me rastin e vendimit të Kongresit të Berlinit që Antivari t'i takojë Malit të Zi, popullsia muslimane e Shkodrës e ka formuar Këshillin për Mbrojtjen e Vendlindit me program politik të përshtatur me programin e Lidhjes Kombëtare Shqiptare. Është organizuar zgjedhja e anëtarëve dhe e kryetarit, janë mbledhur mjete financiare, dhe janë bërë përpjekje edhe për organizimin e një lloji milicie popullore me një njëqind njerëz. Duket se përfaqësuesit e pushtetit turk kanë vendosur që Këshillit t'i lihen në dispozicion të ardhurat nga tatimi për ushtri e luftë dhe disa të ardhura më të vogla. Problemi kryesor është që Këshilli nuk ka trupa dhe oficerë të stërvitur. Fiset katolike të Malësisë, edhe pse i janë bashkuar Lidhjes Shqiptare, nuk janë të mendimit të marrin pjesë aktive në aktivitetet e përkrahura të Këshillit në Shkodër.

Në Prizren situata ndryshon. Këshilli në Prizren ka zhvilluar veprimtari të rëndësishme, por informacione më të hollësishme mbi vetë programin e Lidhjes Kombëtare Shqiptare duhet të japim në raportet e ardhshme.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 1262.

1878, korrik 20, Shkodër

Vërehet se anëtarët e Këshillit në Shkodër janë të shqetësuar për shkak se Zhablaku, Spuzha dhe Podgorica në veri të provincës i janë dhënë Malit të Zi. Forcë nxitëse e lëvizjes në Shkodër është guvernatori i përgjithshëm i provincës Husein Pasha, i cili, për çdo ditë, mban mbledhje me anëtarët muslimanë të Këshillit, por vështirë se do të arrijë diçka në këtë mënyrë pasi mungon vullneti për përsëritjen e konflikteve me Malin e Zi për koncesione të vogla. Fiset katolike të Malësisë janë të vetëdijshme se, edhe pse Këshilli në Prizren figuron si trup përfaqësues i tërë popullsisë shqiptare, nuk i përfaqëson interesat e Shqipërisë, por ato të Portës dhe të ithtarëve të saj. Por, situata në Prizren është më serioze, sepse popullsia shqiptare e konfesionit musliman në Prizren ka armë të shkëlqyeshme dhe prijësve të saj u janë dhënë kompetenca më të gjera në çëshjet politike në raport me organet qeveritare.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 1401.

1878, gusht 10, Shkodër

Megjithëse traktati i paqes është ratifikuar, duket se, duke marrë parasysh tërheqjen e njësive ushtarake nga rajoni i Podgoricës, Porta nuk i ka dërguar instruksione të reja guvernatorit të provincës, Husein Pashës. Edhe Mali i Zi nuk po ndërmerr asgjë, përpos sigurimit të territorit të okupuar, që i është dhënë me konkluzionet e Kongresit të Berlinit. Guvernatori Husein Pasha po kërkon nga Këshilli i Prizrenit që, menjëherë pas sulmit, gjoja të pritur të Malit të Zi, të dërgojë trupa ndihmëse. Po arrijnë lajme edhe për marshin e ushtrisë austro-hungareze në Bosnjë. Katolikët janë të gëzuar, muslimanët shumë të shqetësuar.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 1573.

1878, gusht 16, Shkodër

Guvernatori i përgjithshëm, Husein Pasha, kërkon nga Këshilli në Prizren edhe armë për shkak të ngjarjeve ushtarake në Bosnjë, por së shpjeti është njoftuar se okupacioni po përparon, megjithëse me pajtimin e Portës. Në Prizren kanë ndodhur trazira për shkak të lajmit mbi okupimin e Bosnjës dhe qeveria, me përkrahjen e Lidhjes Kombëtare Shqiptare, qartazi, po përpiqet që, me përhapjen e lajmeve të rrejshme mbi përparimin e ushtrisë austro-hungareze në Bosnjë, ta pengojë dërgimin e ekspeditës ushtarake kundër trupave austro-hungareze, edhe pse fiset katolike shqiptare do të refuzonin të merrnin pjesë, kurse Prizreni vështirë se do të dërgonte trupa ndihmëse.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 1683.

1878, gusht 24, Shkodër

Telegrami nga Konstandinopoja paralajmëroi ardhjen e mareshalit Mehmed Ali Pashës, i cili ka për detyrë që të kujdeset për çarmatimin e popullsisë shqiptare, shpërndarjen e Këshillit Kombëtar Shqiptar në Prizren, dorëzimin e Gucisë Malit të Zi, pacifikimin e vendit dhe qetësimin e situatës për shkak të ngjarjeve në Bosnjë, do të thotë për eliminimin e rezistencës kundër zbatimit të konkluzioneve të paqes të Kongresit të Berlinit. Ardhja e paralajmëruar e tij ka shkaktuar zemërimin e palës muslimane të Lidhjes Kombëtare Shqiptare.

Këshilli në Shkodër po përpiqet t'ua mbushë mendjen fiseve katolike të Malësisë për rezistencë ndaj dorëzimit të Podgoricës Malit të Zi. Përfaqësuesit e fiseve e dinë se territori i tyre mbetet në Shqipëri dhe se Mali i Zi duhet t'i kthejë patjetër pjesët e okupuara të Grudës e të Triepshit.

Qëllimi kryesor i tyre është t'i ikin pjesëmarrjes në çfarëdo operacionesh ushtarake dhe njëkohësisht t'i shmangen konfliktit me palën muslimane të Këshillit dhe me qeverinë turke. Popullsia katolike e priti me entuziazëm lajmin për rënien e Sarajevës.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 1775.

1878, shtator 1, Shkodër

Mareshali Mehmed Ali Pasha po has në vështirësi të mëdha në punën e tij. Po qarkullojnë lajme për komplot. Në njërin nga rrugët kruesore në Prizren është vrarë nëpunësi i telegrafit në shërbim të tij. S'ka dyshim se Lidhja Shqiptare po ia tërheq vërejtjen për rrezikun e misionit të tij. Vrasësi është zhdukur pa gjurmë; qartazi do të ketë pasur ndihmës. Është pyetje se a do të reagojë Porta në lidhje me vrasjen e bërë, meqenëse Porta po e udhëheq dhe organizon veprimtarinë e Lidhjes, e cila është mjet i Portës për realizimin e qëllimeve të saj në rajonin e Shqipërisë.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 1905.

1878, shtator 14, Shkodër

Mareshali Mehmed Ali Pasha është vrarë në Gjakovë në sulmin e fiseve malësore shqiptare. Në komplotin e vrasjes është e përzier Lidhja Kombëtare Shqiptare, qeveria provinciale, hoxhallarët, fetarët fanatikë. Në kuadrin e ardhjes së paralajmëruar të nëpunësit të lartë turk janë mbajtur kontakte të gjalla midis qarqeve të përmendura qeveritare edhe në Prizren edhe në Shkodër, e qëllimi ishte që të gjendej mënyra e pengimit të misionit të mareshalit Ali Pasha, që kishte për qëllim të eliminohej rezistenca ndaj vendimeve të Kongresit të Berlinit. Mehmed Ali Pasha është dashur ta vizitonte Shkodrën që Podgorica t'i dorëzohej Malit të Zi.

Prizreni e ka tradhtuar dhe sakrifkuar, megjithëse Lidhja Shqiptare, në mbledhjen e 27 gushtit, gjoja ishte pajtuar që t'i pranonte vendimet e Kongresit të Berlinit. Megjithatë, s'është për të mos supozuar se Porta do të reagojë ndaj kësaj ngjarjeje tragjike, sepse prijësit e Lidhjes nuk janë asgjë tjetër pos pinjoj të thjeshtë të saj.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 2168.

1878, shtator 21, Shkodër

Situata politike në Shkodër është qetësuar pak pas tentativës së atentatit kundër rendit publik dhe paqes. Nja 200-300 hapa larg ndërtesës së Konsullatës së Përgjithshme Austro-Hungareze është hedhur një predhë. Qytetarët i kanë vërshuar rrugët dhe një lëvizje e pamatur mund të shkaktonte katastrofën midis popullsisë katolike dhe asaj muslimane. Guvernatori i përgjithshëm, Husein Pasha, personalisht e ka marrë përsipër udhëheqjen e hetimeve.

Këshilli Qendror i Lidhjes Kombëtare Shqiptare në Prizren gjoja ka hequr dorë nga rrethimi i qarqeve që kanë marrë pjesë në organizimin e vrasjes së Mehmed Ali Pashës në Gjakovë. Problemi është se Prizreni e ka organizuar komplotin, por po ka frikë nga pasojat.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 2169.

1878, shtator 29, Shkodër

Këshilli i Lidhjes Shqiptare në Gjakovë është akuzuar nga Këshilli Qendror në Prizren për pjesëmarrje në vrasjen e Mehmed Ali Pashës. Vërehet se Lidhja Kombëtare Shqiptare po e humb ndikimin në zhvillimin politik në botën e jashtme, por edhe në rajonin e Shqipërisë. Një prej arsyeve me siguri është edhe udhëheqja e përçarë.

Ndërkohë, trupat ushtarake turke po grumbullohen në drejtim të Kosovës që të mund të reagojnë në qoftë se ushtria austro-hungareze e vazhdon marshin në drejtim të Mitrovicës në Serbinë e Vjetër. Është rrezik nga beteja e re në Kosovë.

Përfaqësuesit e fiseve të malësorëve katolikë nuk janë të gatshëm ta pranojnë thirrjen e Lidhjes Shqiptare për luftë kundër Malit të Zi. Nuk po e kuptojnë pse Austro-Hungaria nuk po i jep fund sundimit turk edhe në Shqipëri.

Okupimi i Bosnjës dhe Hercegovinës është fakt i kryer.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 2379.

1878, nëntor 5, Shkodër

Ka ardhur thirrja e sheh Mustafës nga Prizreni që delegatët e Këshillit të Lidhjes Shqiptare të Shkodrës të vijnë në këshillimin e Këshillit Qendror në Prizren, por kjo shkaktoi ndarjen e mendimeve mbi nevojën e shkuarjes midis anëtarëve muslimanë të Këshillit. Lidhja Kombëtare Shqiptare ka shpenzuar tepër shumë para të tyre pa kurrfarë rezultati dhe, sipas mendimit të një pjese të caktuar të anëtarëve, nuk mund të pritet asnjë e mirë prej saj. Përpos kësaj, kur Shkodra ka kërkuar ndihmë kundër Malit të Zi, Prizreni nuk ka reaguar. Këshilli ka kërkuar mendimin e Husein Pashës, por ai nuk ka qenë aty. Kjo do të ishte deklarata e parë zyrtare e një përfaqësuesi të pushtetit turk mbi qëndrimin zyrtar të Portës ndaj Lidhjes Kombëtare Shqiptare.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 2903.

1878, nëntor 12, Shkodër

Dorëzimi i Gucisë Malit të Zi ende është problem. Konsullin e përgjithshëm austro-hungarez e ka vizituar një anëtar autoritativ i fisit Kelmend, i cili numërohet ndër fiset më të fuqishme në mesin e fiseve

katolike shqiptare të malësorëve në rajonin e Shkodrës. Me dorëzimin e Gucisë Malit të Zi ky fis humb një pjesë të kullotave. Kanë ardhur lajme se pas vrasjes së zyrtarit turk, Mehmed Ali Pashës, po bëhen përpjekje për përtëritjen e Lidhjes Shqiptare, por në veprimtarinë e saj nën ndikimin e Konstandinopojës po manifestohet gjithnjë e më tepër qëndrimi armiqësor ndaj Austro-Hungarisë.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 2904.

1878, nëntor 18, Shkodër

Meqenëse kthimi i guvernatorit të përgjithshëm, Husein Pashës, në Shkodër, është shtyrë, Këshilli i Lidhjes Kombëtare Shqiptare i Shkodrës ka vendosur që, në mbledhjen e Këshillit Qendror të Lidhjes në Prizren, ta dërgojë një delegat, i cili do t'i marrë lajmet e besueshme nga sheh Mustafa. Katolikët nuk iu përgjigjën thirrjes së Prizrenit.

Bejlerët e Dibrës ende nuk janë gati të marrin pjesë në punën e Lidhjes Kombëtare Shqiptare të përtëritur. Në qoftë se Lidhja do ta vazhdojë në mënyrë konsekuente politikën e vet, konflikti me Austro-Hungarinë nuk do të mund të evitohet dhe, në qoftë se trupat austro-hungareze, në rast rezistence ndaj okupimit të Pazarit të Ri e të Mitrovicës, ia mësyjnë Prizrenit e Prishtinës, Dibra me siguri do të jetë e okupuar. Ndërkaq, bejlerët, në këtë rast, nuk dëshirojnë të komprometohen me politikën armiqësore të Lidhjes ndaj Austro-Hungarisë.

ASHK, 435. Shkrimet mbi Kryengritjen Boshnjake 1871-1881. (Akten des k.k. General-Kommandos Zagreb Grenz-Verwaltung Praisidial), 1878, nr. 2945.